

ΠΕΡΙΛΗΨΗ – ΒΑΣΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΨΗΦΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η παρούσα μελέτη, καλύπτοντας ένα κενό της διαθέσιμης βιβλιογραφίας, παρουσιάζει τα αποτελέσματα μιας πρώτης ποσοτικής εκτίμησης των δυνητικών επιπτώσεων στην ελληνική αγορά εργασίας. Η μελέτη επικεντρώνεται στην εξέταση του ερωτήματος του βαθμού διακινδύνευσης θέσεων εργασίας από τη δυνητική εισαγωγή αυτοματοποιημένων συστημάτων («ψηφιοποίηση») στις διαδικασίες παραγωγής. Η εισαγωγή αυτομάτων σε μια διαδικασία εργασίας έχει δύο κύριες επιπτώσεις: α) *υποκατάσταση* θέσεων εργασίας από αυτόματα, β) αλλαγή της σύνθεσης των καθηκόντων που απαιτεί μια θέση εργασίας, για παράδειγμα να απαιτείται πλέον ο εργαζόμενος να λειτουργεί *συμπληρωματικά* με αυτόματα. Επομένως, η «ψηφιοποίηση» επηρεάζει δυνητικά τόσο τον όγκο της απασχόλησης όσο και τα διάφορα χαρακτηριστικά της σύνθεσής της (επαγγέλματα και ειδικότητες, αλλαγή της σύνθεσης των εισοδημάτων από εργασία, διαπραγματευτική ισχύ των εργαζομένων κ.λπ.).

Για την απάντηση του ερωτήματος αναπτύχθηκε μια σειρά δεικτών οι οποίοι δίνουν τη δυνατότητα εντοπισμού κατηγοριών εργατικού δυναμικού για τις οποίες ενέχεται δυνητική διακινδύνευση από τις τάσεις «ψηφιοποίησης» και, γενικότερα, τη δυνατότητα εξαγωγής χρήσιμων συμπερασμάτων. Το πλήθος των δεικτών που αναπτύχθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν απαιτείται, αφενός μεν, για να αντισταθμιστούν περιορισμοί της βάσης δεδομένων, αφετέρου δε, για να διακριθούν διαφορετικές όψεις των δυνητικών επιπτώσεων της «ψηφιοποίησης» στην απασχόληση. Στη μελέτη παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας σε σχέση με το *σύνολο του εργατικού δυναμικού*, με τα *επαγγέλματα* που το απαρτίζουν (μονοψήφιες κατηγορίες επαγγελμάτων κατά ISCO08) και με την κατηγοριοποίησή του ανά *μισθολογικό κλιμάκιο*. *Τονίζουμε*, σε συμφωνία με τη διεθνή βιβλιογραφία επί του θέματος, ότι οι εκτιμήσεις που προκύπτουν από τη χρήση των δεικτών αφορούν *δυνητική διακινδύνευση* των καθηκόντων εργασίας λόγω των τεχνολογικών *δυνατοτήτων*, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η έκταση ή ο ρυθμός της πραγματικής διάχυσης και υιοθέτησης των νέων αυτοματοποιημένων μεθόδων στις διαδικασίες παραγωγής.

Για το *σύνολο του εργατικού δυναμικού* το ποσοστό καθηκόντων που απαιτούν οι θέσεις εργασίας το οποίο εμφανίζει υψηλό βαθμό διακινδύνευσης κυμαίνεται από 1,4% έως 14,4%. Οι δείκτες συνδυαστικών καθηκόντων εργασίας παρουσιάζουν χαμηλότερη διακινδύνευση, γεγονός το οποίο αποτελεί ένδειξη ότι ο βαθμός διακινδύνευσης υποκατάστασης θέσεων εργασίας είναι σχετικά χαμηλός σε σχέση με υψηλά ποσοστά που ανακοινώνονται. Ωστόσο, δεν αποτελεί συμπέρασμα εφησυχασμού. Πρώτον, ένα ποσοστό δυνητικής διακινδύνευσης για το σύνολο του εργατικού δυναμικού της τάξης του 6-9% δεν είναι μικρό. Δεύτερον, λαμβάνοντας μεν υπόψη ότι κάθε δείκτης εντοπίζει βαθμούς διακινδύνευσης για καθήκοντα που απαιτούν οι θέσεις εργασίας, αναγνωρίζοντας δε ότι διακύβευμα δεν είναι μόνο η δυνητική *υποκατάσταση* αλλά επίσης η

δυσνητική *συμπληρωματικότητα* στις θέσεις εργασίας, ο εντοπισμός των κινδύνων για τις διάφορες κατηγορίες του εργατικού δυναμικού και η κατάλληλη θεσμική θωράκιση απέναντι σε αυτούς τους κινδύνους αποτελούν αναγκαίους όρους ούτως ώστε η τεχνολογική μεταβολή που λαμβάνει χώρα να μην αποβεί σε βάρος των εργαζόμενων τάξεων.

Για τα *επαγγέλματα* που απαρτίζουν το εργατικό δυναμικό (μονοψήφιας κατηγορίας επαγγελμάτων κατά ISCO08), οι υψηλοί βαθμοί διακινδύνευσης καθηκόντων εργασίας από τη δυσνητική εισαγωγή αυτοματοποιημένων συστημάτων στη διαδικασία παραγωγής διαχέονται με διαφορετικούς τρόπους σε όλες τις μονοψήφιας κατηγορίες επαγγελμάτων. Σε όλες τις κατηγορίες διαπιστώνονται σε διαφορετικά τμήματα των δεικτών ποσοστά διακινδύνευσης άνω του 10%, ενώ τα υψηλότερα ποσοστά διακινδύνευσης από τη δυσνητική εισαγωγή εντοπίζονται στις κατηγορίες «χειριστές βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)» και «ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες». Το φαινόμενο χρήζει περαιτέρω διερεύνησης, με ανάλυση η οποία θα προχωρήσει σε μεγαλύτερο βάθος (τριψήφιων κωδικών) και η οποία θα στηρίζεται είτε στην ανάπτυξη επαρκών βάσεων δεδομένων είτε σε ειδικά εντοπισμένες μελέτες περιπτώσεων/ποιοτική έρευνα στη βάση των αποτελεσμάτων της παρούσας έρευνας, ώστε να είναι πιο συγκεκριμένη η σύνδεση των καθηκόντων εργασίας με κατηγορίες επαγγελμάτων (θέσεων εργασίας).

Σε σχέση με το ύψος των *μηνιαίων μισθών*, υψηλοί βαθμοί δυσνητικής διακινδύνευσης διαχέονται, επίσης, σχεδόν σε όλες τις μισθολογικές κατηγορίες ανά δεκατημόριο της μισθολογικής κλίμακας. Εμφανίζεται να σχηματίζονται τρεις ομάδες εισοδηματικών κατηγοριών, «χαμηλή», «μεσαία» και «ανώτερη», που εμφανίζουν υψηλό βαθμό διακινδύνευσης σε *διαφορετικές* κατηγορίες απλών ή συνδυαστικών καθηκόντων εργασίας. Ειδικά η ταυτόχρονη διακινδύνευση τόσο του «χαμηλού» όσο και του «μεσαίου» εισοδηματικού στρώματος (σε υψηλότερο βαθμό του «ανώτερου») φαίνεται να ενισχύει μια θέση ταυτόχρονης πίεσης και των δύο ομάδων. Αυτό το αποτέλεσμα ανοίγει τον δρόμο για μελλοντική έρευνα που μπορεί να εμπλουτίσει τη διεθνή συζήτηση περί *μισθολογικής πόλωσης*, η οποία κυρίως επικεντρώνεται στο δίλημμα του κατά πόσο το βάρος της διακινδύνευσης το φέρουν ή τα «χαμηλά» ή τα «μεσαία» στρώματα.

Το κύριο πρόβλημα από τη δυσνητική εισαγωγή νέων τεχνολογιών δεν είναι ο κίνδυνος φαινομένων υψηλής και μαζικής ανεργίας, πέραν αυτής που προκάλεσε η διαχείριση της ελληνικής κρίσης, αλλά οι μεταβολές οι οποίες θα επέλθουν στον τεχνικό και τον κοινωνικό καταμερισμό εργασίας και η προετοιμασία και θεσμική θωράκιση σχετικά με την επίδραση την οποία αυτές θα επιφέρουν στους όρους εργασίας, αναπαραγωγής και ζωής των εργαζομένων.

Η προετοιμασία απέναντι σε αυτά τα φαινόμενα επιβάλλει: α) Συγκρότηση ειδικών *βάσεων δεδομένων*, έτσι ώστε η *αναγκαία έρευνα* που χρειάζεται επί του θέματος να μπορεί να εντοπίσει ακριβέστερα τα σημεία των δυσνητικών αλλαγών, β) εντοπισμένη στήριξη με *προγράμματα εκπαίδευσης* για τις ομάδες των εργαζομένων με τον υψηλότερο βαθμό διακινδύνευσης, καθώς

και για τους ανέργους. Τα προγράμματα εκπαίδευσης θα πρέπει να είναι προσανατολισμένα στις νέες τεχνολογίες και αναγκαίο όρο αποτελεί η εκπαίδευση στις τεχνολογίες ανοιχτού κώδικα – εν αντιθέσει με την παράδοση της κυριαρχίας στο ελληνικό σύστημα εκπαίδευσης/μετεκπαίδευσης των τεχνολογιών κλειστού κώδικα, γ) καθώς η εκπαίδευση αποτελεί ατελές μέσο για την αντιμετώπιση του προβλήματος, ειδικά στον «βραχύ» χρόνο και επειδή δεν μπορεί να αγγίξει το σύνολο του εργατικού δυναμικού, χρειάζονται επιπρόσθετοι μηχανισμοί ενίσχυσης των εργαζομένων που πλήττονται, για παράδειγμα δημόσια προγράμματα απασχόλησης και μακροχρόνια προγράμματα επιδομάτων ανεργίας, δ) κεντρικό ζήτημα αποτελεί η ενίσχυση του θεσμικού πλαισίου προστασίας των εργαζομένων ως προς τους όρους εργασίας, τα δικαιώματα οργάνωσης και απαραβίαστου της προσωπικής ζωής. Οι νέες τεχνολογίες αυτοματοποίησης, με τις δυνατότητες συνεχούς παρακολούθησης, απομακρυσμένης πρόσβασης και άμεσης επικοινωνίας που διαθέτουν διαρρηγνύουν τα όρια μεταξύ προσωπικού και εργάσιμου χρόνου, όπως είχαν καθιερωθεί, διαρρηγνύουν τα όρια μεταξύ προσωπικής ζωής των εργαζομένων και εργασίας, ε) απαιτούμενη, επίσης, είναι η ενίσχυση των θεσμών διανομής (μισθών και όρων εργασίας) και αναδιανομής (φορολογίας και κοινωνικών δαπανών) προς όφελος της εργασίας. Μια περαιτέρω υποβάθμιση της εργασίας και διεύρυνση των κοινωνικών ανισοτήτων, σε σχέση με αυτήν που έχει πραγματοποιηθεί στη χώρα τα τελευταία χρόνια, σε περιβάλλον «ψηφιακού μετασχηματισμού», αποτελεί μια κατεύθυνση που ανοίγεται προς την κοινωνική δυστοπία.